

EKOLOŠKA SVEST KAO UNIVERZALNA EVROPSKA VREDNOST

- Osvrt na istraživanje „Ekološki problemi vojvođanskih gradova na Dunavu“ -

REZIME: Iako je zaštita životne sredine relativno novi koncept u uređenju EU, danas je ona jedna od temeljnih i osnovnih evropskih vrednosti. U Rimskom sporazumu iz 1957. godine, jednom od prvih zajedničkih evropskih dokumenata, životna sredina i njena zaštita nisu pominjane. Tek krajem 1960-tih, u okviru sve jačih društvenih pokreta «zelenih», ekološka pitanja počinju da dobijaju institucionalnu formu. Ujedinjene nacije na svojoj konferenciji održanoj 1972. godine, pripisuju ekološku odgovornost nacionalnim državama i preporučuju međunarodnu saradnju po pitanju zaštite životne sredine. U ovom periodu postaje jasno da ekološki problemi kao i njihovo rešavanje, nadilaze političke okvire (i posebno okvire nacionalnih država) i da zahtevaju širu kooperaciju i saradnju, kako u regionu, tako i na globalnom nivou. 1973. godine, na nivou EU se usvaja prvi Akcioni plan zaštite životne sredine. Aktuelni Akcioni plan zaštite životne sredine (6th Environmental Action Programme 2001-2010) predlaže pet prioriternih oblasti stateške akcije:

- Usavršavanje implementacije postojeće zakonske regulative u ovoj oblasti
- Uključivanje politika zaštite životne sredine u ostale politike
- Bliska saradnja sa tržištem u ovim pitanjima
- Osnaživanje ljudi kao građana-pojedinaca da promene svoje ponašanje u skladu sa ekološkim vrednostima
- Uzimanje u obzir zaštite životne sredine pri planiranju upotrebe zemljišta (European Commission: Information on the 6th Environmental Action Programme: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l28027.htm>)

Kao što se može videti, jedina vaninstitucionalna preporučena oblast je edukacija građana o važnosti zaštite životne sredine u cilju izmene njihovog ponašanja u pravcu usvajanja ekoloških vrednosti i ekološki odgovornog delovanja. Ipak, bez ovih pretpostavki na nivou pojedinca, verovatno je da primena institucionalnih mehanizama neće dati očekivane rezultate. Zato je osnovna pretpostavka ovog rada da bez usvajanja ekoloških vrednosti i izmene ponašanja pojedinaca, zaštita životne sredine kao globalni koncept ostaje obesmišljena. U radu je dat kratak osvrt na istraživanje ekološke svesti građana sprovedeno u vojvođanskim gradovima u slivu Dunava. Naznačeni su oni aspekti ekološke svesti građana koji su ključni za suštinsko usvajanje i primenu koncepta zaštite životne sredine u našem društvu.

Ključne reči: ekološka svest, Evropska Unija, politike zaštite životne sredine

Nastanak i razvoj ekološke svesti

Ekološka svest predstavlja deo šire filozofije društvenog pokreta usmerenog na očuvanje i unapređenje prirodnog okruženja, kako u interesu pojedinca, tako i u interesu civilizacije i njenog opstanka u celini. (http://en.wikipedia.org/wiki/Environmental_awareness). Društveni pokreti za zaštitu životne sredine u Evropi (“zeleni”) nastaju u glavnom kao reakcija na osnovni uzrok modernog zagađenja životne sredine-industrijsku revoluciju i urbanizaciju koje

su, praćene napretkom tehnologije i demografskim rastom, dovele do porasta potrošnje energije, prirodnih resursa i hrane. Čovekova svest o negativnim efektima svog praktičnog odnosa prema prirodi postepeno je izrasla u ekološku svest kroz proces njegovog samoosvešćivanja - jačanja svesti o vlastitoj ugroženosti i opasnosti od samouništenja, kao posledice njegovog besomučnog izrabljivanja i zagađivanja prirodne okoline (Rajšić, Lj. 2002). Društveni pokreti za zaštitu životne sredine odražavaju novu životnu filozofiju i pogled na svet koji za svoju osnovu imaju takav etički sistem koji reflektuje odgovornost prema okruženju, uključujući, osim ljudske civilizacije, i biljni i životinjski svet. (<http://www.eionet.europa.eu/gemet/concept?cp=2818&langcode=en>). Ovakav pogled na svet orjentisan je prema harmoničnom suživotu između ljudskog društva i prirodnog okruženja uz svest o njihovoj međuzavisnosti. On podrazumeva izmenu tradicionalnog antropocentričnog pogleda na svet koji je, postavivši čoveka kao svrhu postojanja planete, doveo do nekontrolisanog ekonomskog rasta i potrošnje, a time i do katastrofalnih oblika narušavanja prirodne ravnoteže. Zato, javlja se nova ekološka etika - ekocentrizam, etički suprotstavljena antropocentrizmu, koja u osnov svega stavlja ekosistem i s kojom se čovek izjednačuje s drugim oblicima prirode, a jedino čime se izdiže je povećana odgovornost za očuvanje Života uopšte, pa i ljudske vrste, ali i nežive prirode. Odgovornost je proizašla iz činjenice da je samo čovek obdaren visoko razvijenom svešću i mogućnošću da bude nosilac moralnih vrednosti. (Đorđević, J. 2002).

Sve do sedamdesetih godina dvadesetog veka pitanje društveno-ekonomskog okvira života imalo je prevagu nad pitanjem stanja eko-sistema. Od izbijanja na površinu ovog drugog pitanja, počinju da se kristališu obrisi sasvim drugačije društvene svesti. Postaje jasno da ljudi moraju napustiti stav da je prirodno bogatstvo neiscrpno i da može neograničeno da se troši. Promena pogleda na svet postaje nužan korak u uspostavljanju optimalnog, uzajamnog dejstva čoveka i prirodne sredine. (Vasović, V. 2005). Džeremi Rifkin, Evropu i „evropski san“ vidi (u odnosu na Ameriku i „američki san“) kao nosioca ovog novog pogleda na svet jer ona neguje novi senzibilitet prema održivom razvoju, prihvatanje rizika zamenjuje izbegavanjem rizičnih situacija, zastupa načelo opreznosti kada je reč o naučnim i tehnološkim inovacijama a okolini pristupa s pozicije globalne važnosti (Rifkin, J. 2006:393). Ekološka svest se javlja kao manifestacija ovakvog pogleda na svet a pretpostavlja, pored saznanja o stanju društva i prirode i uzrocima toga stanja, i saznanja o potrebi zaštite prirode i daljeg narušavanja ekoloških vrednosti u njoj kako bi se očuvao prirodni okvir života čoveka. Ekološka svest pojedinca sastoji se iz ekoloških znanja, ekoloških vrednosti i ekološkog ponašanja. Sve tri komponente neophodne su za istinsko poznavanje, uvažavanje i praktikovanje ekološkog načina života.

Ekološka svest, kao manifestacija globalnih shvatanja o odnosu čoveka i prirode, na individualnom nivou, jeste nezaobilazan element svih širih društvenih i političkih aktivnosti u pravcu očuvanja životne sredine, jer bi bez postojanja znanja o ekološkim problemima, ekoloških vrednosti i ekološko odgovornog ponašanja na nivou pojedinca, svaki globalni pokušaj u ovom pravcu ostao neuspešan.

Zdrava životna sredina kao jedno od osnovnih ljudskih prava

Razvoj svesti o važnosti zaštite životne sredine, postepeno dobija svoje obrise i na institucionalnom nivou. Tako je, u većini modernih ustava, pravo na zdravu životnu sredinu postavljeno kao jedno od osnovnih ljudskih prava. Od pravila sadržanih u ustavu polazi i pravo životne sredine kao nova grana pravnog sistema. Pravo na zdravu životnu sredinu nesumnjivo pripada kategoriji osnovnih ljudskih prava. Sadržina ovog prava najdirektnije je vezana za zaštitu prava na život kao osnovnog prirodnog prava čoveka i prava koje pripada

grupi osnovnih (ustavnih) prava. Garantujući pravo na zaštitu životne sredine među osnovnim odredbama ustava ustavotvorac ukazuje na suštinski značaj koji životna sredina i njeno očuvanje ima za pojedinca, za društvo i njegov razvitak. Novija komparativna ustavnost stoji na stanovištu da se međunarodni izvori prava smatraju sastavnim delom unutrašnjeg prava i kao takvi se neposredno primenjuju. Ta je činjenica posebno važna kada je u pitanju pravo životne sredine, budući da se standardi vezani za garantovanje, sadržaj i zaštitu seta prava koja čine sadržaj prava životne sredine propisan upravo međunarodnim pravom. Osim toga, poštovanje svih ljudskih prava čvrsto je povezano sa zaštitom životne sredine. Ovo pre svega važi za ljudska prava na život i zdravlje, ali i za sva druga ljudska prava na socijalnom, ekonomskom, kulturnom i političkom planu, jer ljudska prava mogu biti zaštićena samo u ekološki zdravoj životnoj sredini.

Već u preambuli Povelje o osnovnim pravima u Evropskoj Uniji¹, postavljen je princip *održivog razvoja* kao jedna od temeljnih i zajedničkih evropskih vrednosti. Koncept održivog razvoja podrazumeva obrazac korišćenja resursa koji ima za cilj zadovoljavanje ljudskih potreba uz očuvanje okoline, i to na takav način da se uzimaju u obzir i potrebe budućih generacija (http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development). Iako je koncept održivog razvoja nešto širi od koncepta zaštite životne sredine (odnosi se i na socio-kulturnu i ekonomsku sferu), on predstavlja jedan od njegovih temelja. U Povelji se naglašava i da «uživanje ovih prava iziskuje odgovornosti i obaveze u odnosu na ostale pojedince, ljudsku zajednicu i buduće generacije». Ovakav stav predstavlja odraz novog pogleda na svet koji prepoznaje, kako pravo pojedinca, tako i njegovu odgovornost, ne samo u aktuelnom kontekstu, već i s obzirom na budućnost ljudskog društva. Ovakav stav i pogled na svet, jesu sam temelj ekološke svesti. U posebnom odeljku-Zaštita životne sredine-, čl. 4, st. 37) Povelje navodi se da:

«Visok nivo zaštite životne sredine i poboljšanje kvaliteta okoline moraju biti uključeni u politike Unije i obezbeđeni u skladu sa principom održivog razvoja» (čl. 4, st. 37. Povelje o osnovnim pravima u Evropskoj Uniji)

Nastanak i razvoj politika zaštite životne sredine na međunarodnom nivou

Politike zaštite životne sredine su, kako na međunarodnom, tako i na nivoima nacionalnih država, novijeg datuma. Tek Konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini koja je održana u Stokholmu 1972. godine podstiče razvoj međunarodnog ekološkog prava. Osnovni principi Stokholmske konferencije dalje su razrađivani nizom međunarodnih ugovora i usvajanjem deklarativnih akata na globalnom, regionalnom, subregionalnom i bilateralnom nivou. Posle 20 godina, 1992. na Konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju u Rio de Žaneiru prihvaćen je koncept održivog razvoja. U Rio deklaraciji definisan je princip da se pitanja zaštite životne sredine najbolje mogu rešavati uz učešće svih građana kojih se ona tiču. Države treba da olakšaju i ohrabre javnu svest i učešće, omogućujući da ekološka informacija bude široko dostupna. Ovaj princip detaljno je razrađen u Arhuskoj konvenciji², 1998. godine. Arhuska konvencija je međunarodni instrument zaštite životne sredine koja sadrži tri grupe pravila koja se odnose na:

- pravo građana na informisanost (građani imaju pravo na tačne informacije o pojavama i aktivnostima koje mogu imati uticaj na kvalitet životne sredine, zdravlje ljudi i životinja;

¹ Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000 O.J. (C 364) 1 (Dec. 7, 2000).

² **Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i dostupnosti pravosuđa u pitanjima koje se odnose na životnu sredinu/Arhuska konvencija.** Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu. Komitet za envajronmentalnu politiku. Usvojena na četvrtoj ministarskoj konferenciji "Životna sredina za Evropu", Arhus, Danska, 23-25 juni 1998. godine. Konvencija je stupila na snagu 30. oktobra 2001. godine.

- pravo građana da učestvuju u donošenju odluka o životnoj sredini (pravo po kome građani mogu uzeti učešće u izradi planova i programa koje se tiču životne sredine - generalni urbanistički, odnosno učešće u pripremi propisa, u procedurama izrade analize uticaja na životnu sredinu isl.)
- pristup pravosuđu u slučaju kada su prethodna dva prava povređena (svi građani čiji su interesi ili prava povređena u vezi sa pitanjima koja se tiču životne sredine imaju prava na sudsku zaštitu). (http://www.ekosrbija.com/zakoni/arhuska_konvencija.pdf)

U odredbe Arhuske konvencije ugrađena su dva međunarodna procesa: proces izgradnje međunarodnih pravnih normi u oblasti životne sredine, koje su univerzalnog karaktera i od značaja za sve države sveta, i proces oblikovanja regionalnih aktivnosti i normi.

Princip uključivanja javnosti u procese donošenja odluka i sprovođenja politika zaštite životne sredine, od presudnog je značaja, jer bez adekvatnog delovanja pojedinaca na lokalnom nivou, ni šire politike i njihove implementacije ne mogu dati željene rezultate. Osim toga, uključivanje javnosti u pitanja zaštite životne sredine, omogućava kontrolu nad ovim procesima, tj. jačanje civilnog društva i njegovih funkcija u ekološkim pitanjima.

Pravo građana da budi informisani o ekološkim pitanjima, kao i da učestvuju u donošenju odluka o tome, neophodna je osnova nastanka i jačanja njihove ekološke svesti.

Važna gidina u razvoju međunarodnog institucionalnog okvira u ovoj oblasti je svakako i 1997., kada je na sastanku u Kjotou, donet Kjoto Protokol (Kyoto Protocol) sa osnovnim ciljem smanjenja zagađenja kako bi se predupredile antropogene klimatske promene. (http://en.wikipedia.org/wiki/Kyoto_Protocol#Objectives).

Razvoj politika zaštite životne sredine u EU

Iako je zaštita životne sredine relativno novi koncept u uređenju EU, danas je ona jedna od temeljnih i osnovnih evropskih vrednosti. U Rimskom sporazumu iz 1957. godine, jednom od prvih zajedničkih evropskih dokumenata, životna sredina i njena zaštita nisu pominjane. Tih godina još nije bilo posebnih nadležnosti iz ove oblasti, a odluke sa posledicama po životnu sredinu vođene su unutrašnjim zahtevima tržišta. Tek nakon jačanja ekoloških pokreta i, posebno, Konferencije Ujedinjenih nacija 1972. u Stokholmu, na nivou Evropske Unije počinju da se javljaju politike zaštite životne sredine, kao i ekološki principi koji se postepeno ugrađuju i u sve ostale politike EU. U ovom periodu postaje jasno da ekološki problemi kao i njihovo rešavanje, nadilaze političke okvire (i posebno okvire nacionalnih država) i da zahtevaju širu kooperaciju i saradnju, kako u regionu, tako i na globalnom nivou. 1973. godine, na nivou EU se usvaja prvi Akcioni plan zaštite životne sredine³ koji promovise individualne aktivnosti, ali još ne pruža jedinstven koncept politike zaštite životne sredine. Prilikom pregleda razvoja politika zaštite životne sredine u EU, važno je istaći i Sporazum iz Mاستrihta⁴ kojim je, po prvi put, princip održivog razvoja postavljen kao temeljni cilj razvoja Evropske Unije.

Iako se zakonodavstvo u oblasti zaštite životne sredine u EU u narednim godinama značajno razvilo, pokazalo se da sprovođenje zakona i politika nije zadovoljavajuće. Alberta M. Sbragia to objašnjava na sledeći način: «..to nije samo rezultat protivljenja nacionalnih institucija rezolucijama iz «Brisela», već i rezultat kvaliteta i sadržaja pregovora u Savetu (European Council), koji odražavaju izvesnu distanciranost od prakse, i mogu da budu

³ 1st Environmental Action Programme 1973 – 1976 OJ C 112; 20.12.73

⁴ Maastricht Treaty on European Union (TEU), 1992.

shvaćeni kao jedan od razloga za trajan «deficit primene» u sistemu politika EU» (Sbragia, 2000: 301).

U nastojanjima da se smanje problemi u primeni politika zaštite životne sredine preduzete su mnoge mere, a to se ogleda i u aktuelnom Akcionom planu zaštite životne sredine (6th Environmental Action Programme 2001-2010) kojim se predlaže pet prioriternih oblasti stateške akcije:

- Usavršavanje implementacije postojeće zakonske regulative u ovoj oblasti
- Uključivanje politika zaštite životne sredine u ostale politike
- Bliska saradnja sa tržištem u ovim pitanjima
- Osnajivanje ljudi kao građana-pojedinaca da promene svoje ponašanje u skladu sa ekološkim vrednostima
- Uzimanje u obzir zaštite životne sredine pri planiranju upotrebe zemljišta (European Commission: Information on the 6th Environmental Action Programme: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l28027.htm> [07.03.2002])

Preporuka koja se odnosi na građane, u ovom Akcionom planu, obrazložena je na sledeći način:

«Građani, kao pojedinci, svakodnevno donose odluke koje imaju, direktan ili indirektan uticaj na životnu sredinu. Kvalitetnije i lakše dostupne informacije o praktičnoj zaštiti životne sredine, pomoći će da se uobliče njihovi ekološki stavovi, a tako i odluke. (6th Environmental Action Programme 2001-2010: 4).

Kao jedan od prioriteta u ispunjavanju ovih ciljeva navodi se participacija širokog kruga aktera u izradu i sprovođenje politika zaštite životne sredine. To znači da je prepoznata važnost dobro informisanih građana koji su aktivno uključeni u donošenje odluka o zaštiti životne sredine, kao «nove moćne snage u postizanju rezultata u ovoj oblasti (6th Environmental Action Programme 2001-2010: 20). Da bi građani mogli da participiraju u ovim procesima, moraju biti dobro obavješteni, što znači da sve politike moraju biti dovoljno transparentne, ali i da se mora raditi na ekološkom obrazovanju, radi podizanja njihove ekološke svesti.

Jorg Valdman predviđa da će ovakvi trendovi morati da se nastave i u budućem razvoju ekoloških mehanizama EU. Dve osnovne stvari koje će nastaviti da oblikuju politike zaštite životne sredine u EU, po njemu, su:

- Transparentnost politika zaštite životne sredine- kako bi se za njih stvorila javna podrška
- Proces donošenja odluka u ovoj oblasti baziran na uspostavljanju dijaloga sa civilnim društvom, o prednostima i manama održivog razvoja (Valdman, 2005)

Zaštita životne sredine i proširenje EU

Problem koji se posebno razrađuje u dokumentima o zaštiti životne sredine Evropske Unije, jeste proširenje EU, tj. primanje novih zemalja članica. U postupku priključivanja EU, države-kandidati, moraće da usklade svoja zakonodavstva u ovoj oblasti sa evropskim, ali i da usvoje važeće principe, i odgovarajuć pogled na svet. Aktuelnim akcionim planom zaštite životne sredine predviđeno je da će države-kandidati morati da: uspostave održiv ekonomski razvoj; usklade javni prevoz; planiraju urbani razvoj i *rade na podizanju ekološke svesti građana*.

«Ekološka svest mora da bude izgrađena ukazivanjem da ekologija i ekonomski razvoj nisu međusobno isključivi. ...Aktivnosti u pravcu podizanja ekološke svesti, ne smeju da izostave mlade, koji mogu da predstavljaju snagu za pozitivne promene životne sredine u budućnosti» (6th Environmental Action Programme 2001-2010: 58).

Osvrt na istraživanje “Ekološki problemi vojvođanskih gradova na Dunavu»

Kako je većina ekoloških problema regionalnog ili globalnog nivoa, rad na zaštiti životne sredine mora da podrazumeva kolektivnu, partnersku akciju, kako u okviru EU, tako i van nje. I države koje nisu kandidati za ulazak u EU, dele sa njom većinu ekoloških problema, te je kolektivna akcija, u bilo kom (političkom) momentu, od presudnog značaja.

Jedan od najočiglednijih ekoloških problema koje deli cela Evropa (u geografskom smislu) je vezan za reku Dunav. Region Dunava (i Crnog Mora) pod uticajem su mnogih ekoloških problema, od kojih su najznačajniji pritisak od navodnjavanja, industrija, pecanje, turizam i odlivanje otpadnih voda iz gradova. Ovi procesi, doveli su do ozbiljnih problema sa kvalitetom vode i smanjenja biodiverziteta u dunavskom basenu. Sva ova zagađenja završavaju u Crnom Moru i tako utiču na široko područje. Zbog toga Evropska Unija nastoji da zemlje ovog regiona sarađuju po pitanju zaštite životne sredine, posebno u ovoj oblasti (http://ec.europa.eu/environment/enlarg/danubebblacksea_en.htm). Velik deo ekoloških problema dunavskog basena, proističe iz navika i načina života, oko osamdeset jednog miliona ljudi koji nastanjuju ovaj region. Zbog toga su njihovi stavovi, navike, i po najviše, nivo ekološke svesti, jedan od ključnih faktora rešavanja ekoloških problema u ovom regionu. Upravo zajednički ekološki problemi vezani uz Dunav, bili su polazna osnova da se sprovede istraživanje ekološke svesti stanovnika vojvođanskih gradova u slivu ove reke.⁵ Pribavljanje ovakvih podataka je neophodan korak za uvid u postojeće stanje, iznalaženje rešenja za konkretne probleme i izradu jedinstvene i šire ekološke strategije u regionu.

U skladu sa postavljenim ciljevima, postignuto je sledeće:

- Na osnovu identifikacije ekoloških problema, utvrđeno je koje od tih problema građani/ke prepoznaju u svojim sredinama (utvrđen je saznajni nivo ekološke svesti građana)
- Na osnovu posebne grupe pitanja iz upitnika, istraženo je u kojoj meri su ispitanici (i na koji način) spremni da se uključe u rešavanje konkretnih ekoloških problema lokalne sredine. Ove informacije mogu biti ključne prilikom donošenja odluka na lokalnom nivou i eventualnog uključivanja građana u rešavanje nekih ekoloških problema. (utvrđen je delatni nivo ekološke svesti građana)
- Analizirane su vrednosti ispitanika (utvrđen je vrednosni nivo ekološke svesti)
- S obzirom da je ovo istraživanje imalo *akcioni karakter*, anketari su u razgovoru sa ispitanicima uticali na njih da razmisle o ekološkim problemima svoje sredine i ujedno im davali neke osnovne informacije o tome. Ovakvim postupkom, osim što su dobijeni podaci o ekološkoj svesti (njene tri dimenzije), vršena je i neka vrsta edukacije/informisanja ispitanika.

Istraživački uzorak je disproporcionalno konstruisan a ispitanici su anketirani u **Apatinu** (48), **Somboru** (71), **Bačkoj Palanci** (60), **Novom Sadu** (100) i **Pančevu** (85). Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 364 ispitanika.

- *Saznajna dimenzija ekološke svesti ispitanika/ca-*

⁵ Istraživački projekat pod nazivom "Istraživanje stavova građana i građanki o ekološkim problemima vojvođanskih gradova na Dunavu" sproveo je istraživački tim Vojvođanske sociološke asocijacije iz Novog Sada, u periodu januar-jun 2008. godine, pod pokroviteljstvom Fonda za razvoj neprofitnog sektora AP Vojvodine i Fonda za zaštitu životne sredine iz Beograda.

Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici u glavnom prepoznaju osnovne globalne ekološke probleme. Saznanja o lokalnim i regionalnim ekološkim problemima su, međutim, u velikoj meri povezana sa mestom stanovanja ispitanika. Oni, tako, prepoznaju u glavnom one ekološke probleme koji su prisutni u njihovom neposrednom okruženju, dok ekološko stanje u ostalim gradovima u regionu poznaju u manjoj meri. Uzorkom su namerno obuhvaćeni ispitanici iz gradova na Dunavu, jer bi oni, trebali da budu svesni zajedničkih problema gradova koji proističu iz činjenice da su povezani ovom rekom. Ispitanici, ipak, ne poseduju ovakvu, regionalizovanu predstavu o ekološkim problemima, a izuzetak od toga su samo građani Pančeva. Ekološka znanja ispitanika su, dakle, u velikoj meri lokalizovana i ograničena na pojave iz njihovog svakodnevnog okruženja. Ona proističu iz konkretnog ekološkog stanja gradova u kojima žive.

Izvor informisanosti ispitanika o ekološkim problemima su u najvećoj meri mediji. Mediji su, ujedno, izvor od koga ispitanici očekuju nove informacije i saznanja iz ove oblasti. Delovanje lokalnih aktivista, javne rasprave, tribine i ostale kampanje «licem u lice» i dalje nisu agens formiranja ekoloških saznanja. Ispitanici su, u glavnom, pasivni primaoci ekoloških informacija (kreiranih u medijima) i očekuju da to tako i ostane

Informisanost o ekološkim problemima, povezana je, osim sa mestom stanovanja, i sa zanimanjem ispitanika (bez obzira na nivo obrazovanja). Pokazuje se, u glavnom da su domaćice, zemljoradnici, trgovci, administrativni radnici i učenici i studenti manje informisani o ekološkim problemima u odnosu na ugostiteljske radnike, auto-prevoznike, rukovodioce, prosvetne radnike, tehničare i inženjere.

- *Vrednosna dimenzija ekološke svesti ispitanika/ca-*

Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici, uglavnom, poseduju izražene ekološke vrednosti, sa izuzetkom onih vrednosti koje se odnose na poštovanje prava životinja, gde su ispitanici nešto suzdržaniji.

- *Delatna dimenzija ekološke svesti ispitanika/ca-*

Iako u velikoj meri veruju da pojedinac sam može da utiče na rešavanje ekoloških problema (70,6% ispitanika/ca veruje u to), ispitanici lično učestvovanje u rešavanju ekoloških problema, najviše vide kao pasivno prenošenje znanja na decu (43,7%), dok je motivacija za konkretno uključivanje u eko akcije znatno ređa (21,1%).

Ispitanici/ce su odgovarali i na standardizovan set pitanja kojim se identifikuje ekološka svest u sve tri dimenzije. Radi jednostavnijeg pregleda odgovora na ova pitanja, u narednoj tabeli će biti dat procenat slaganja ispitanika/ca sa tvrdnjama ponuđenim u upitniku. Sve tvrdnje su postavljene tako da slaganje sa njima odražava izraženu ekološku svest, dok neslaganje odražava njeno odstupstvo (npr. *Fosilna goriva proizvode ugljen dioksid pri sagorevanju-saznajni nivo-*; *Sva živa bića imaju pravo na život i vredna su očuvanja-vrednosni nivo-* i *Podržavam skuplje naplaćivanje parkinga-delatni nivo*).

	SAZNAJNI NIVO	VREDNOSNI NIVO	DELATNI NIVO
Prosečan procenat slaganja	85,3	66,2	57,35

Tabela1.

Iz prikazane tabele, može da se vidi, da ispitanici imaju visok nivo ekološke svesti u pogledu znanja i informisanosti, osrednji nivo u pogledu ekoloških vrednosti i nešto niži nivo po pitanju spremnosti da se uključe u rešavanje konkretnih ekoloških problema.

Ispitanicima je, u kontekstu osnovnog cilja istraživanja, postavljen i set pitanja koji se odnosio na ekološke probleme vezane uz Dunav. Ovde je zanimljivo istaći da 37% ispitanika ne zna gde se odliva voda iz njihovog domaćinstva, dok njih 26,9% ne zna odakle se njihovo domaćinstvo snabdeva vodom. Na pitanje: *U kojoj meri su ekološki problemi vezani za Dunav problemi koje treba rešavati zajedničkom, međunarodnom akcijom organizacija i institucija iz država kroz koju ova reka protiče?* ispitanici su mogli da zaokruže jedan od četiri ponuđena odgovora. U sledećoj tabeli (tabela 2) je prikazana raspodela njihovih odgovora:

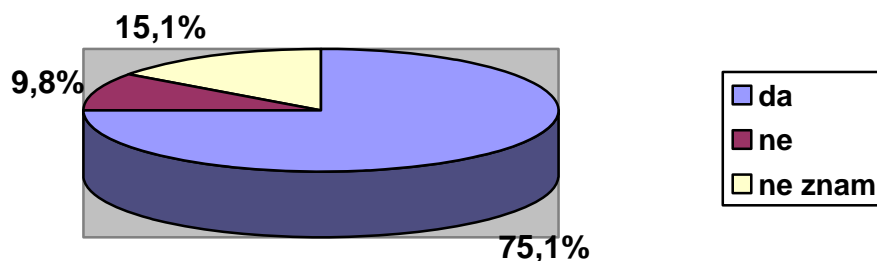
pitanja	%
da, to je međunarodni problem i treba ga rešavati na tom nivou	68,9
da, to je međunarodni problem, ali svaka od država treba da ga rešava pojedinačno, na svojoj teritoriji (toku Dunava)	25,3
ne, to nije međunarodni problem, već problem samo nekih država kroz koje Dunav prolazi	2,5
ne znam	3,0

Tabela 2.

Zanimljivo je i naglasiti da na pitanje *Da li bi Vi lično, bili spremni da učinite nešto kako bi Dunav postao čistiji*, 42,5% ispitanika/ca odgovara ne, a njih 57,5-da.

Na kraju upitnika, ispitanicima su pitani *Da li smatraju da njihovi postupci prema Dunavu imaju uticaja na mlađe (dolazeće) generacije?*

Odgovori na ovo pitanje, prikazani su na sledećem grafikonu.

I odgovori na pitanja vezana uz ekološke probleme Dunava, ukazuju na to da ispitanici/ce imaju informacija o tome, shvataju da je to regionalni-međunarodni problem, imaju svest o tome da njihovi postupci utiču na živote budućih generacija, ali i pored svega toga, gotovo polovina njih (42,5%) nije spremna da samostalno učini nešto kako bi se ovi problemi rešili.

Zaključak

Kao država čiji je jedan od postavljenih ciljeva ulazak u Evropsku Uniju, Srbija će morati da izvrši niz institucionalnih promena, ali i niz promena socio-kulturnih obrazaca koji će (u nekim oblastima) nužno dovesti i do promene načina života njenih građana. Jedna od ovakvih oblasti

je, i zaštita životne sredine. Osim usvajanja ekoloških principa na institucionalnom nivou, neophodno je i jačanje ekološke svesti građana, i to, ne samo u cilju pristupanja EU, već i u cilju usvajanja takvih vrednosti koje će omogućiti održiv opstanak našeg društva u celini. Obimnija istraživanja ekološke svesti građana Srbije za sada izostaju, a rezultati istraživanja izneti u ovom radu mogu da ukažu na osnovne pravce kojima bi politike usmerene na podizanje i razvoj ekološke svesti građana trebale da budu sprovedene. Važnost ekološke svesti za uspešnu primenu zakonodavstva iz oblasti životne sredine, pokazala se i na iskustvu Evrope, pa je, u tom smislu, potrebno «učiti na greškama» i proces implementacije zakonodavstva EU u Srbiji, od početka uskladiti sa podizanjem ekološke svesti građana i njihovim uključivanjem u procese donošenja odluka koje se odnose na zaštitu životne sredine. U tom cilju, potrebno je informisati građane o ekološkim problemima, promovisati ekološke vrednosti, ali, po najvažnije, podsticati njihov lokalni aktivizam i participaciju, kako u ekološkim, tako i u svim drugim oblastima društvenog života.

Ana Pajvančić

Literatura

- Dorđević, J. (2002), Nova ekološka etika i zaštita životne sredine, *Teme*, vol. 26, br. 2, str. 235-244
- Rajšić, Lj (2002), Čovek, priroda, ekonomija, *Ekonomika*, vol 48, br 1-3, str. 56-63.
- Rifkin, J (2006.) *Evropski san, Kako evropska vizija budućnosti polako zasjenjuje američki san*, Zagreb, Školska knjiga
- Sbragia, Alberta M. (2000): Environmental Policy. Economic Constraints and External Pressures; in: Helen Wallace and William Wallace (eds.): *Policy-Making in the European Union*, 4th edition, Oxford, pp. 293-316
- Vasović, V (2005), *Etičko-ekološka edukacija*, 32. Nacionalna konferencija o kvalitetu, Kragujevac
- Waldmann, Jörg (2005) Protecting the Environment in the European Union; in: Reinhard Meyers/ Wichard Woyke (Eds.): *Introduction to European Studies*, Münster, Klausenburg
- Šundalić, A., Pavić, Ž. (2007) Ekološka svijest mladih: između održivog razvoja i tehnocentrizma, *Socijalna ekologija*, Vol 16 No. 4 (270-296), Zagreb
- <http://environment.uchicago.edu/studies/pdfs/work1103.pdf>
- <http://www.eionet.europa.eu/gemet/concept?cp=2818&langcode=en>
- http://www.ekosrbija.com/zakoni/arhuska_konvencija.pdf
- European Commission: Information on the 6th Environmental Action Programme: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l28027.htm>
- http://ec.europa.eu/environment/enlarg/danubeblacksea_en.htm